

KÂŞGARLI MAHMUD
DİL VE EDEBİYAT DERGİSİ
KÂŞGARLI MAHMUD JOURNAL OF
LANGUAGE AND LITERATUR

Cilt 1 Sayı 1 (2025)

**BEŞİKDÜZÜ VE TONYA YÖRESİ AĞIZLARINDA GELECEK
ZAMANIN GÖRÜNÜMÜ***

The Expression of Future Tense in the Dialects of the Beşikdüzü and Tonya Region

Öğr. Gör. Temuçin TOSUN

Millî Savunma Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
temucin.tosun@msu.edu.tr ORCID: 0000-0003-1145-0632

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 10.06.2025

Kabul Tarihi: 12.06.2025

Yayın Tarihi: 30.06.2025

Atıf

Tosun, T. (2025). Beşikdüzü ve Tonya Yöresi Ağızlarında Gelecek Zamanın Görünümü. *Kâşgarlı Mahmud Dil ve Edebiyat Dergisi*, 1(1), 61-74.

Öz

Çalışmada, Trabzon ilinin Beşikdüzü ve Tonya ilçelerinde gerçekleştirilen derlemeler üzerinden gelecek zaman ekinin farklı kullanımları ele alınmıştır. Bu farklı kullanımlar, standart Türkçedeki gelecek zaman ekinin ses olaylarıyla başkalaşmış biçimleridir. Çalışmada sunulan örneklerin kaynağını Beşikdüzü ve Tonya yörelerinden derlenen metinler oluşturmaktadır. Bunun yanında derleme metinlerinde bazı gelecek zaman çekimleri tespit edilememiştir. Ancak Beşikdüzü ve Tonya yörelerinde bölge insanının gündelik dilinde olan örnekler dikkate alınarak gelecek zamanın bütün çekimlerine örnekler sunulmaya çalışılmıştır. Ele alınan standart dışı kullanım örnek kelimeler üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Bu örnek gösterimi, bütün şahıslar üzerinden yapılmış olup özeldir gelecek zamanın hem basit hem de birleşik zamanlı fiil çekimi dikkate alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ağız, Gelecek Zaman, Beşikdüzü, Tonya.

Abstract

In this study, various uses of the future tense suffix are examined based on data collected in the districts of Beşikdüzü and Tonya in the province of Trabzon. These variations represent altered forms of the standard Turkish future tense suffix, shaped

* Bu çalışma, Prof. Dr. Feridun TEKİN danışmanlığında yürütülen Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda hazırlanan "Beşikdüzü ve Tonya Yöresi Ağızları(İnceleme-Metinler-Sözlük)" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

by phonological processes. The examples presented in the study are drawn from texts compiled in these two regions. However, certain future tense conjugations were not observed in the compilation texts. Nevertheless, efforts have been made to provide examples for all possible future tense forms by considering instances present in the everyday speech of local inhabitants. The non-standard usages discussed are explained through sample lexical items. These examples encompass all grammatical persons, and both simple and compound verb forms of the future tense are taken into account.

Key Words: Dialect, Future Tense, Beşikdüzü, Tonya.

Giriş

Dil, bir milletin millî ve manevî koruyucusu konumundadır. Ait olduğu milletin gerek tarihi hakkında bilgi sahibi olmak gerekse de mevcut tarihî bilgileri doğrulamak ve güçlendirmek için başvurulan önemli kaynaklardan biridir. Dil, özünde aynı kalmakla birlikte değişim ve gelişim içinde olan canlı bir yapıdır. Bu değişim, dilin sahip olduğu çeşitliliğe ve zenginliğe katkı sağlamakta; kendi içinde sahip olduğu tutarlılık sayesinde de ait olduğu milletin izini sürebilme anlamında bize yardımcı olmaktadır. Ağız ise bir dilin veya lehçenin yazı diline oranla ve çoğunlukla ses, bazen de şekil, anlam ve söz varlığı bakımından birbirinden az çok ayrılan konuşma biçimleri olarak tanımlanır (Korkmaz, 1992: 4). Ağız, ait olduğu yörenin izlerini taşıması bakımından tutarlılık gösterdiğinden, ağızları gruplara ayırıp sınıflandırma yapmak, bir ağız grubunu daha iyi anlayabilme ve kavrayabilme konusunda bizlere kolaylık sağlamaktadır. Leyla Karahan, Türkiye Türkçesi ağızlarını üç ana ağız grubu olarak ele almıştır ve bu ağız gruplarını da belirli sınıflandırma yöntemlerine göre alt gruplara ayırmıştır (Karahan, 2011: 2).

Türkiye ağızları üzerine pek çok araştırma yapılmış olsa da bu alanla ilgili bazı problemler yaşanmaya devam etmektedir. (Akar, 2006: 38) Yine de son yıllarda bu problemlere eğilen çalışmalar yayımlanmıştır (Demir, 2012: 2).

Derleme çalışmalarında yer tespiti bir problem olarak karşımıza çıkar. Derleme için tercih edilen bölgenin dış dünyanın etkisinden uzak, kültürünü ve dilini korumuş bölgelerden oluşması gerekmektedir. Bu bölgelerin her birine ulaşmak için zaman ve fizikî imkânların yetersiz oluşu derleme yapılacak bölgeleri sınırlı sayıya indirgemektedir. Bununla birlikte tercih edilecek olan bölgelerin taşıdığı ağız özelliklerinin bölgenin ağız özelliklerini tam anlamıyla yansıtır oluşuna dikkat edilmesi gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi de ancak

tarih, sosyoloji ve dilbilim gibi bilim dallarından yardım almakla mümkün olmaktadır (Adıgüzel, 2013: 391).

Çalışmada, Trabzon iline bağlı Beşikdüzü ve Tonya ilçeleri sakinlerinin ağızında görülen gelecek zaman ekinin basit ve birleşik zamanlı yapıları ele alınmıştır. Çalışmaya kaynak oluşturan veriler bu yörelerde gerçekleştirilen derleme metinleri ve derleme metinlerine yansımayan ancak yöre insanı tarafından gündelik dilde kullanılan örnekler üzerinden tespit edilerek ele alınmaya çalışılmıştır.¹

Beşikdüzü ve Tonya Yöreleri Hakkında

Beşikdüzü

Beşikdüzü ilçesi, Türkiye'nin kuzeydoğusunda bulunan, Trabzon iline bağlı, Karadeniz kıyısında yer alan bir yerleşim yeridir. İlçenin doğusunda Trabzon iline bağlı Vakfikebir, güneyinde Tonya ilçesi, batıda ise Giresun iline bağlı Eynesil ilçesi yer almaktadır. Beşikdüzü'nün yüzölçümü yaklaşık olarak 84 km² olup, ilçe arazisinin büyük bölümü engebeli ve dağlık bir yapıya sahiptir. İlçenin güney noktalarında yükselen dağlık alanlar Karadeniz'e paralel olarak uzanır. Bu dağlar kuzeyde deniz kıyısına doğru alçalarak fazla büyük olmayan bir kıyı oluşumuna neden olur. Bu durum da ilçenin genel yerleşim planının sahil şeridi boyunca daha yoğun nüfuslu bir yapıya sahip olmasına sebep olur. İlçenin güney kesimlerinde ise tarım ve orman arazileri daha yaygındır.

Beşikdüzü şimdiki adıyla anılmadan önceki zamanlarda Şarlı ismiyle biliniyordu. Ayrıca bir iskele kasabası olarak önemli bir merkez konumundaydı. 1834 yılında II. Mahmud'un fermanıyla resmen nahiye niteliği kazanan yerleşim, Şalpazarı dâhil olmak üzere, yaklaşık 80 yıl boyunca, tam teşkilatlı bir ilçe gibi idare edilmiştir². 1914 yılına gelindiğinde ise I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde, her ne kadar idari bir kararla Vakfikebir'e bağlanmış olsa da kendisine bağlı bulunan birçok kurumsal yapıyı koruyarak fiilen müstakil niteliğini sürdürmüştür. Yıllar 1953'ü gösterdiğinde yeniden teşkilatlanma kararı alınmış fakat 1958 yılında birçok devlet dairesi yeniden kaldırılmıştır³.

Beşikdüzü'nün idari tarihinde 1987 yılı bir dönüm noktasıdır. Beşikdüzü, 4 Temmuz 1987 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan, 3797 sayılı Kanun ile ilçe statüsü kazanmış; 4

¹ Derlemeye kaynak oluşturan kişilere dair bilgiler, çalışmanın ana verilerini sunan ilgili doktora tez çalışmasında mevcuttur.

² <https://islamansiklopedisi.org.tr/trabzon> 12.03.2025

³ Beşikdüzü Kaymakamlığı Arşivi, İdari Belgeler Kataloğu, Dosya: 1953–1958.

Ağustos 1988 tarihinde ise ilk kaymakamı göreve başlamıştır.⁴ Beşikdüzü bu gelişmeyle, önemli tarihî geçmişi süresince ilk kez resmî olarak ilçe statüsüne kavuşmuş ve bununla birlikte idari yapısını bu doğrultuda tekrar şekillendirmiştir.

Beşikdüzü'nün nüfus yapısında da zaman içinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. 1990 yılında ilçe nüfusu 28.794 iken (14.047 şehir, 14.747 köy), 2000 yılına gelindiğinde 47.331'e, 2009 yılında ise 21.883'e (11.725 şehir, 10.158 köy) kadar gerilemiştir.⁵ Bu demografik değişimler, sosyo-ekonomik faktörler ve göç hareketleriyle doğrudan ilişkilidir.

Beşikdüzü, tarih öncesi devirlerden günümüze kadar birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış; özellikle Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde kısa süreli de olsa farklı idari yönetimler altında varlığını devam ettirmiş, eski bir geçmişe sahip Karadeniz yerleşimidir. Tarihsel ve arkeolojik veriler, bu kıyı ilçesinin yalnızca coğrafi değil, aynı zamanda kültürel ve idari yönden de önemli bir merkez konumunda olduğunu göstermektedir.

Tonya

Karadeniz Bölgesi'nin güneydoğusunda yer alan Tonya, Trabzon ilinin bir ilçesidir. Trabzon'un batısında bulunur ve denizden oldukça uzak bir mevkiye sahiptir. Yerleşim, ağırlıklı olarak iç bölgelere doğru oluşum göstermektedir. Tonya, kuzey yönünde Karadeniz'e yakın olmakla birlikte, doğuda Sürmene ilçesi, batıda Akçaabat ilçesi, güneyde Şalpazarı ilçesi ve güneydoğuda Maçka ilçesi ile sınır komşusu konumundadır.

İlçe, yerel halk tarafından "Tonya" adıyla anılmaktadır. Fakat bu ismin kökeni ve anlamı üzerinde farklı akademik görüşler ileri sürülmüştür. Tarihî süreç, bölgedeki kültürel ve dilsel etkileşimler, halk etimolojisi ve Osmanlı dönemine ait kayıtlar, Tonya'nın adının kökeni ve değişimi üzerine farklı görüşlerin ileriye sürülmesine neden olmuştur.

Tonya'nın adının kökenini belirlemeye yönelik yapılan çalışmalar, özellikle Osmanlı dönemi kayıtlarına dayanmaktadır. Tonya adı ilk olarak 1583 tarihli Osmanlı tahrir defterlerinde "Karye-i Tonya maa mezra-yi Kumyatağı ber vech-i serbest tâbi-i Akçaabad" tanımlanmasıyla kayıtlara geçmiştir. Bu kayıta, Tonya'nın Akçaabat'a bağlı küçük bir köy olmasının yanında Kumyatak adlı bir mezrasının da mevcut olduğu belirtilmektedir.⁶ Bu önemli kayıt, Tonya'nın adının ilk kez yazılı kayıtlara girdiği dönemi ifade eder.

⁴ T.C. Resmî Gazete, 4 Temmuz 1987, Sayı: 19507

⁵ TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Verileri, 1990–2009.

⁶ <https://ozhanozturk.com/2018/01/13/tonya-vakfikebir-tarihi-trabzon/> 12.03.2025

Tonya'nın erken dönem tarihi, 13. ve 14. yüzyıla kadar gitmektedir. Trabzon'un 1461 yılında Türkler tarafından alınmasıyla bölge tamamen Türklerin eline geçmiş ve Türkler, Gümüşhane, Bayburt, Erzurum gibi farklı yörelerden gelen Türkmen boylarıyla Tonya'ya yerleşmiştir. Osmanlı döneminde, bölgede yaşayan Rum halkı ile göçmen Türklerin bir araya gelmesi önemli bir kültürel etkileşim meydana getirmiştir. Bu etkileşim, halk arasında geleneksel inançlar ve görenekler vasıtasıyla günümüze kadar sürmüştür.

Osmanlı döneminde Tonya adı ilk olarak 1583 yılında tahrir defterlerinde yer alır. Bu dönemde serbest tımar hüviyetinde olan Tonya, bünyesinde 171 hanenin bulunduğu bir yerleşim yeri olarak tanımlanmıştır.⁷ 18. yüzyılda ise Gümüşhane'ye bağlı bir kaza merkezi kimliği kazanmıştır. Tonya adı 1869'dan itibaren salnamelerde yer almış ve Tonya zamanla Trabzon vilayetinin bir parçası olmuştur. 1869'da Bucak, 1881'de ise Nahiye olarak idari yapılanmaya dâhil olmuştur. 1913 yılında ise Vakfikebir ilçesine bağlı bir yerleşim yeri olmuştur. 1954'te ilçe hüviyeti kazanmıştır.

Tonya, I. Dünya Savaşı'nın yaşandığı dönemde, Rus kuvvetlerinin Doğu Karadeniz Bölgesi'ni işgal etmesiyle birlikte büyük bir direniş göstermiştir. 16 Temmuz 1916 tarihinde Tonya, Ruslar tarafından işgale uğramış, bu işgal yerli halkın direnişi sayesinde 17 Şubat 1918'de sona erdirilmiştir.⁸ Bu direniş, Tonya halkının topraklarını savunma kararlılığını ve mücadeleye azmini simgeler.

Tonya'nın nüfusuna bakıldığında ise yıllar içinde değişiklik gösteren bir tabloyla karşılaşılır. 1960 yılında 23.481 olan nüfus, 1990 yılında 25.790'a yükselmiştir. Fakat 2009 yılında, ilçe nüfusu 17.023'e düşmüştür. Bugün Tonya ilçesinde, 2 belediye (Tonya ve İskenderli), 7 mahalle ve 16 köy yer almaktadır. İlçe merkezine bağlı olan Büyük Mahalle, Orta Mahalle, İskenderli, Yeni Mahalle, Karşular, Kaleönü ve Turalı mahalleleri, ilçenin önemli yerleşim birimlerindedir.⁹

Geçmişten Bugüne Gelecek Zaman Ekleri

Gelecek zaman ekleri, fiilin ifade ettiği hareketin, anlattığı işin, içinde bulunulan zamandan sonraki bir zamana ait olduğunu gösteren şekil ve zaman ekleridir (Korkmaz, 2010:

⁷ <https://ozhanozturk.com/2018/01/13/tonya-vakfikebir-tarihi-trabzon/> 12.03.2025

⁸ <https://www.tonya.bel.tr/genel.asp?sayfalama=goster&id=66> 12.03.2025

⁹ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/DownloadIstatistikselTablo?p=mrUHYGTWYl7m1gItx3gEMDRQQ0yKBoK/Y4/7PGKKmePr6h55u6PVE825fke17fBi> 12.03.2025

66). Bu ekler, ifadede dile getirilen durumun gelecekte oluşmasının beklendiğini ya da planlandığını ifade eder.

Ek, Eski Türkçe döneminden itibaren (*{-sIK}*, *{-DAÇI}*, *{-GAy}*, *{-çI}*, *{-GA}*, *{-GU}*, *{-IsAr}*, *{-A}*, *{-Gallr / -KAllr}*, *{-AcAk}*) (Çetin, 2016: 97) gibi çeşitlenmiş zaman işaretleyicileri ile yazılı metinlerden elde edilen verilerle karşımıza çıkmaktadır.

Anadolu'da Oğuz Türkçesinin ilk dönem verimlerinde gelecek zaman eki olarak *{-IsAr}* kullanılmaktaydı. *{-IsAr}* ekinin kullanımı 14. yüzyıla kadar metinlerde tanıklanmaktadır. 15. yüzyılın ilk yarısında kullanımı azalmakla birlikte ikinci yarısında iyice kullanımdan düşer. 16. yüzyılda ise nadir görülür bir hâle gelmiştir. Klasik Osmanlı Türkçesinden itibaren *{-IsAr}* ekinin yerini daha önce sıfat-fiil eki olarak kullanılan *{-AcAk}* eki almıştır. Çağdaş Türkiye Türkçesinde *{-IsAr}* ekinden iz kalmamıştır. (Gültekin, 2006: 38).

Standart Türkçedeki gelecek zaman eki *{-AcAk}* şeklindedir (Korkmaz, 2009: 623). Ancak Beşikdüzü ve Tonya ilçelerinde bu ek hem standart Türkçedeki hâliyle hem de standart Türkçedeki hâlinin ses olaylarıyla başkalaşmış şekilleriyle varlığını sürdürdüğü gözlemlenmiştir. Gelecek zaman ekinin Beşikdüzü ve Tonya yöresi ağzlarındaki ses olaylarıyla başkalaşmış şekillerinin basit ve birleşik çekimleri şu şekildedir:

Gelecek Zaman Ekinin Basit Zamanlı Çekimi

{-AcAk}, *{-cA}*, *{-AcA}*, *{-cā}*, *{-cē}*, *{-cō}*, *{Acā}*, *{-Ecē}*, *{-Acō}*

{-AcAk}

Teklik 1. Şahıs

Beşikdüzü ve Tonya yöresine ait ağzılarda /ğ/ sesi kurallı olarak eridiğinden bu şahsın basit çekiminde *{-AcAk}* ekinin örneği tespit edilememiştir.

Teklik 2. Şahıs

aç-**acak**-sın (Beşikdüzü – Kaleköy), al-**acak**-sın (Tonya – Yakçukur Köyü), yap-**acak**-sın (Tonya – Yakçukur Köyü)

Teklik 3. Şahıs

al-**acak** (Beşikdüzü – Duygulu Köyü), gid-**ecek** (Tonya – Çayırıcı Köyü), ver-**ecek** (Tonya – Kalınçam Köyü)

Çokluk 1. Şahıs

Beşikdüzü ve Tonya yöresine ait ağızlarda /ğ/ sesi kurallı olarak eridiğinden bu şahsın basit çekiminde {-AcAk} ekinin örneği tespit edilememiştir.

Çokluk 2. Şahıs

Beşikdüzü ve Tonya yöresine ait ağızlarda /ğ/ sesi kurallı olarak eridiğinden bu şahsın basit çekiminde {-AcAk} ekinin örneği tespit edilememiştir.

Çokluk 3. Şahıs

dik-ecek-ler (Tonya – Biçinlik Köyü), ol-acak-lar (Tonya – Büyükmahalle Köyü), yap-acak-lar (Tonya – Ortamahalle Köyü)

Olumsuz

yaş-a-ma-y-acak (Tonya – Büyükmahalle Köyü), et-me-y-ecek (Tonya – Çayırıçi Köyü)

{-cA} / {-AcA}

Teklik 1. Şahıs

bil-ce-m < bil-eceğ-im (Beşikdüzü – Anbarlı Köyü), gir-ce-m < gir-eceğ-im (Beşikdüzü – Sayvancık Köyü)

Teklik 2. Şahıs

nēt-ce-n < ne ed-ecek-sin (Beşikdüzü - Ardıçatak Köyü), ver-ce-n < ver-ecek-sin (Beşikdüzü – Kalegüney Köyü), ver-ece-n < ver-ecek-sin (Beşikdüzü – Kalegüney Köyü)

Teklik 3. Şahıs

Bu ekin Beşikdüzü ve Tonya yöresine ait ağızlarda teklik üçüncü şahsa ait kullanımı tespit edilememiştir.

Çokluk 1. Şahıs

yap-aca-z < yap-acağ-ız (Beşikdüzü – Kalegüney Köyü), ari-ca-z < ara-y-acağ-ız (Beşikdüzü – Kalegüney Köyü)

Çokluk 2. Şahıs

Bu ekin Beşikdüzü ve Tonya yöresine ait ağızlarda çokluk ikinci şahsa ait kullanımı tespit edilememiştir.

Çokluk 3. Şahıs

Kâşgarlı Mahmud Dil ve Edebiyat Dergisi, 2025, 1 (1), TÜRKİYE

Bu ekin Beşikdüzü ve Tonya yöresine ait ağızlarda çokluk üçüncü şahsa ait kullanımı tespit edilememiştir.

Olumsuz

yap-mī-**ca**-n < yap-ma-y-**acak**-sın (Beşikdüzü – Kalegüney Köyü), bırak-mī-**ca**-sın < bırak-ma-y-**acak**-sın (Beşikdüzü – Kalegüney Köyü)

{-cā} / {-cē} / {-cō} / {Acā} / {Ecē} / {Acō}

Teklik 1. Şahıs

cevap-la-n-dır-**acā**-m < cevap-la-n-dır-**acağ**-ım (Tonya – Karasu Köyü), di-**cē**-m < di-y-**eceğ**-im (Beşikdüzü – Denizli Köyü), di-y-**cō**-m < di-y-**eceğ**-im (Tonya – Kayacan Köyü), dinle-n-**ecō**-m < dinle-n-**eceğ**-im (Tonya – Çamlı Köyü)

Teklik 2. Şahıs

çek-**cē**-n < çek-**ecek**-sin (Beşikdüzü – Korkutan Köyü), bak-**cā**-n < bak-**acak**-sın (Beşikdüzü – Türkelli Köyü), taşı-**cā**-n < taşı-y-**acak**-sın (Beşikdüzü – Hünerli Köyü)

Teklik 3. Şahıs

Bu ekin Beşikdüzü ve Tonya yöresine ait ağızlarda teklik üçüncü şahsa ait kullanımı tespit edilememiştir.

Çokluk 1. Şahıs

bat-**icā**-k < bat-**acağ**-ız (Beşikdüzü – Çıtlaklı Köyü), yap-**icā**-k < yap-**acağ**-ız (Beşikdüzü – Çıtlaklı Köyü), anla-ş-**acā**-k < anla-ş-**acağ**-ız (Beşikdüzü – Yeşilköy Köyü), yi-y-**ecō**-k < yi-y-**eceğ**-iz (Beşikdüzü – Duygulu Köyü)

Çokluk 2. Şahıs

top-li-**cā**-nız < top-la-y-**acak**-sınız (Beşikdüzü – Kalegüney Köyü)

Çokluk 3. Şahıs

Bu ekin Beşikdüzü ve Tonya yöresine ait ağızlarda çokluk üçüncü şahsa ait kullanımı tespit edilememiştir.

Olumsuz

biç-mi-y-**cō**-m < biç-me-y-**eceğ**-im (Beşikdüzü – Kalınçam Köyü)

Gelecek Zaman Ekinin Birleşik Zamanlı Çekimi

Kâşgarlı Mahmud Dil ve Edebiyat Dergisi, 2025, 1 (1), TÜRKİYE

Gelecek Zamanın Hikâyesi**Teklik 1. Şahıs**

uyu-y-acā-dı-m < uyu-y-acak-tı-m (Tonya – Kalınçam Köyü)

Teklik 2. Şahıs

bul-acā-dı-n < bul-acak-tı-n (Tonya – Büyükmahalle Köyü)

Teklik 3. Şahıs

düş-cē-di < düş-ecek-ti (Beşikdüzü – Dolanlı Köyü)

Çokluk 1. Şahıs

topli-cā-dı-k < topla-y-acak-tı-k (Beşikdüzü – Gürgenli Köyü)

Çokluk 2. Şahıs

çalış-acā-dı-n < çalış-acak-tı-n (Beşikdüzü – Gürgenli Köyü)

Çokluk 3. Şahıs

oyn-ı-y-cak-lar-dı < oyn-a-y-acak-lar-dı (Beşikdüzü – Kutluca Köyü)

Olumsuz

gel-mi-y-cē-di-n < gel-me-y-ecek-ti-n (Beşikdüzü – Akkese Köyü)

Gelecek Zamanın Rivayeti**Teklik 1. Şahıs**

ver-ecē-miş-im < ver-ecek-miş-im (Beşikdüzü – Kalegüney Köyü)

Teklik 2. Şahıs

ver-ecē-miş-in < ver-ecek-miş-sin (Beşikdüzü – Kalegüney Köyü)

Teklik 3. Şahıs

ver-ecē-miş < ver-ecek-miş (Beşikdüzü – Kalegüney Köyü)

Çokluk 1. Şahıs

ver-ecē-miş-ik < ver-ecek-miş-iz (Beşikdüzü – Kalegüney Köyü)

Çokluk 2. Şahıs

ver-ecē-miṣ-īz < ver-ecek-miṣ-siniz (Beşikdüzü – Kalegüney Köyü)

Çokluk 3. Şahıs

ver-ecē-miṣ-ler < ver-ecek-miṣ (Beşikdüzü – Kalegüney Köyü)

Olumsuz

ver-mi-y-cē-miṣ < ver-me-y-ecek-miṣ (Beşikdüzü – Kalegüney Köyü)

Gelecek Zamanın Şartı¹⁰

Teklik 1. Şahıs

al-acā-sa-m < al-acak-sa-m

Teklik 2. Şahıs

toplı-y-cā-sa-n < topla-y-acak-sa-n

Teklik 3. Şahıs

gid-ecē-se < gid-ecek-se

Çokluk 1. Şahıs

yap-acā-sa-k < yap-acak-sa-k

Çokluk 2. Şahıs

dik-ecē-sē-z < dik-ecek-se-niz

Çokluk 3. Şahıs

ver-ecē-se-ler < ver-ecek-se-ler

Olumsuz

yap-mı-y-acā-sa-k < yap-ma-y-acak-sa-k

Sonuç

Trabzon ili sınırlarında kalan Beşikdüzü ve Tonya ilçelerinde yöre sakinlerinden ağız derlemesi yoluyla elde edilen dil verilerde belirli diyalektik özellikler elde edilmiştir. Bu derlem için Beşikdüzü ilçesinden belirlenen 25 mahalle; Tonya ilçesinden 19 mahalle ziyaret edilmiştir. Mahalle sakinlerinden yaşça nispeten yüksek, az tahsil görmüş ve meskûn

¹⁰ İlgili örnekler derleme metinlerinde tespit edilememiş, bölgede yöre insanının gündelik kullanımlarından duyulan örnekler dikkate alınarak sunulmuştur.

mahallinden uzaklaşmamış; iskânı birbirine en uzak noktalarda bulunan kaynak kişilerden derleme yapılmıştır. Ağırlıklı kısmı yaşlı kadın olan toplam 59 kaynak kişiyle yapılan saha derlemesi neticesinde aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

1. Standart Türkçede gelecek zaman eki $\{-AcAk\}$ biçimindedir. Beşikdüzü ve Tonya yöresi ağızlarında $\{-AcAk\}$ ekinin kullanılmasının yanında bu ekin ses olayları ve dil kullanıcıları etkisiyle başkalaşmış diyalektik biçimleri de mevcuttur. Bu ekler şu şekildedir.

$\{-AcAk\}$, $\{-cA\}$, $\{-AcA\}$, $\{-cā\}$, $\{-cē\}$, $\{-cō\}$, $\{Acā\}$, $\{-Ecē\}$, $\{-Acō\}$

2. Eklerin oluşumunda standart Türkçedeki gelecek zaman ekinde kullanımda olan /ğ/ sesi kurallı olarak eridiği görülür: (bk. $\{-cA\}$, $\{-AcA\}$, $\{-cā\}$, $\{-cē\}$, $\{-cō\}$, $\{Acā\}$, $\{-Ecē\}$, $\{-Acō\}$).

3. /ğ/ sesinin erimesi, fonetik açıdan diğer sesleri etkilemiş ve tarihî Türkçedeki diğer benzer durum örnekleri gibi telaffuzda ünlü sesin uzunluğuna sebep olmuştur: (bk. $\{-cā\}$, $\{-cē\}$, $\{-cō\}$, $\{Acā\}$, $\{-Ecē\}$, $\{-Acō\}$). İstisnai bir durum olarak diğer örneklerle görece az duyulan ünlünün standart sesletim özelliğiyle varlığını sürdürdüğü örnekler de görülmektedir: (bk. $\{-cA\}$, $\{-AcA\}$).

4. Çekimli fiillerin bütün şahıslarında yuvarlak ünlülü şeklinin bulunması düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulmasına neden olduğu gözlemlenmiştir: $\{-cō\}$, $\{-Acō\}$.

5. Standart Türkçede gelecek zaman ekinin vokal sesleri çift sesli olup benzer yapıdadır. Ancak Beşikdüzü ve Tonya yörelerinde düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulmasıyla gelecek zaman ekinin farklı ünlülerden meydana gelen biçimleri de tespit edilmiştir: (bk. $\{-Acō\}$).

Kaynakça

Adıgüzel A. (2013). Dünyada ve Türkiye Türkçesinde Ağız Çalışmaları ve Yöntemler. *Turkish Studies*, (9), 87-401.

Akar, A. (2006). Ağız Araştırmalarında Yöntem Sorunları. *Turkish Studies / Türkoloji Dergisi*, 1 (2), 41-53.

Çetin, D. Y. (2016). *Eski Türkçeden Türkiye Türkçesine Gelecek Zaman*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Edirne, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demir, N. (2006). *Trabzon ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Demir, N. (2012). Türkçe Ağız Araştırmalarında Bazı Yöntem Sorunları. *Diyalektolog*, 4 (Yaz - 2012), 1-8.

Ergin, M. (2011). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.

Gültekin, M. (2006). Tarihî ve Çağdaş Türk Lehçelerinde Gelecek Zaman Ekleri Üzerine Bir Deneme. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 20, 33-59.

Karahan, L. (2011) *Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Extended Abstract

Language serves as the national and spiritual guardian of a nation. It is one of the most important sources used to gain insight into the history of a nation and to verify and strengthen existing historical knowledge. Although the core of a language remains constant, it is a dynamic and evolving structure. This change contributes to the richness and diversity of the language and, due to its internal consistency, aids in tracing the cultural and historical identity of the nation to which it belongs.

A dialect is defined as a variety of a language or dialect that differs, to varying degrees, from the standard written language primarily in terms of phonology, and sometimes also in morphology, semantics, and vocabulary. Since dialects retain traces of the regions in which they are spoken and display a degree of internal consistency, classifying and grouping them facilitates a deeper understanding and analysis of a given dialect group. Leyla Karahan categorized the dialects of Anatolian Turkish into three main groups and further subdivided them using specific classification methods.

Although numerous studies have been conducted on Turkish dialects, several challenges in this area persist. In recent years, however, research has increasingly addressed these problems.

One of the recurring issues in field research is the identification of appropriate locations for data collection. Ideal regions for dialect surveys should be relatively isolated from external influences and should have retained their traditional language and culture. Due to limitations of time and physical resources, reaching all such regions is often unfeasible, which narrows the number of possible field sites. Furthermore, it is essential that the selected locations accurately reflect the dialectal features of the broader region. Achieving this requires an interdisciplinary approach that draws on history, sociology, and linguistics.

This study focuses on the simple and compound forms of the future tense suffix as observed in the dialects spoken by residents of the Beşikdüzü and Tonya districts in the province of Trabzon. The linguistic data analyzed in this research were obtained through fieldwork conducted in these districts. The study draws not only from the collected texts but also from forms used in the local population's everyday speech that were not directly captured in the compilation texts.

Beşikdüzü is a district located in the northeastern part of Turkey, within the province of Trabzon, along the Black Sea coast. It borders Vakfikebir (east), Tonya (south), and Eynesil (west, in the province of Giresun). Covering an area of approximately 84 km², most of the district features rugged and mountainous terrain. The mountains in the southern part of the district extend parallel to the Black Sea and gradually descend northward, creating a relatively narrow coastal plain. As a result, the population is denser along the shoreline, whereas the southern areas are dominated by agricultural and forest lands.

Tonya is a district located in the southeastern part of the Black Sea Region, west of the city of Trabzon. It is relatively distant from the coastline, with settlement patterns extending inland. Tonya borders the districts of Sürmene to the east, Akçaabat to the west, Şalpaazarı to the south, and Maçka to the southeast. While the district is locally referred to as "Tonya," the origin and meaning of this name have been the subject of academic debate. Historical developments, cultural and linguistic interactions in the region, folk etymologies, and Ottoman-era records have all contributed to different interpretations of the name's origin.

Studies that seek to trace the etymology of Tonya often rely on Ottoman records. The name "Tonya" first appears in the 1583 Ottoman tahrir (tax) registers under the designation "*Karye-i Tonya maa mezra-yi Kumyatağı ber vech-i serbest tâbi-i Akçaabad*", indicating that Tonya was a small village under the jurisdiction of Akçaabat, with an associated hamlet named Kumyatak. This record marks the earliest known written reference to the name Tonya.

In standard Turkish, the future tense suffix appears in the form {-AcAk}. However, in the Beşikdüzü and Tonya dialects, both the standard and various phonologically altered forms of this suffix are observed.

Fieldwork conducted in Beşikdüzü and Tonya, both within the province of Trabzon, yielded dialectal data from 25 neighborhoods in Beşikdüzü and 19 in Tonya. The data were collected from elderly, minimally educated, and relatively isolated individuals residing in

geographically dispersed neighborhoods. A total of 59 informants, most of whom were elderly women, contributed to the corpus.

The following findings were obtained:

In addition to the standard future tense suffix {-AcAk}, the dialects of Beşikdüzü and Tonya feature several altered forms resulting from phonological processes and speaker variation. These include

{-AcAk}, {-cA}, {-AcA}, {-cā}, {-cē}, {-cō}, {Acā}, {-Ecē}, {-Acō}.

A consistent phonological change involves the elision of the voiced velar fricative /ğ/ from the standard suffix form, resulting in forms such as {-cA}, {-AcA}, {-cā}, {-cē}, {-cō}, {Acā}, {-Ecē}, and {-Acō}.

The elision of /ğ/ has led, phonetically, to vowel lengthening in certain forms, paralleling similar developments in historical Turkish: {-cā}, {-cē}, {-cō}, {Acā}, {-Ecē}, {-Acō}. Nonetheless, some instances still preserve the vowel in its standard short form, such as {-cA} and {-AcA}.

In some conjugated verb forms, the presence of rounded vowels in all grammatical persons leads to a violation of the standard Turkish vowel harmony rule of flatness vs. roundedness, as seen in suffixes like {-cō} and {-Acō}.

While the vowel components of the standard future tense suffix exhibit regularity in diphthongization, dialectal forms in Beşikdüzü and Tonya show irregular vowel usage due to disruptions in vowel harmony, notably in forms like {-Acō}.

